

ASPEBODA KYRKA

Aspeboda Lilla 18:2, Aspeboda församling, Falu kommun

Aspeboda kyrka i augusti 2005 – digitalfoto Jean-Paul Darphin

BESKRIVNING

Kyrkomiljön

Aspeboda är en till ytan liten landsbygdssocken, med bebyggelsen samlad i 18 byar, väster om Falun. Vid kyrkplatsen ligger även skolhus och prästgården från 1700-talet, påbyggd 1820, med fasader av gråmålad locklistpanel och sadeltak täckt med tvåkupigt tegel.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården som omger kyrkan är gräsbevuxen. Måbärshäckar avgränsar gravkvarteren. En meterhög gråstensmur omgärdar, jämte en granhäck. Huvudingången mot söder har stolpar av sten och grindar av smidesjärn. Ingångar finns också mot norr och öster.

Strax utanför på östra sidan står *klockstapeln* från omkring 1680, vars ytterväggar är klädda med faluröd panel och huven med tjärade spån. Längst upp sitter en åttasidig lanternin, klockformig huv samt förgylld spira.

Digitalfotografier
Sven-Erik Nylander

Kyrkobyggnaden är till sin grundplan nästan kvadratisk, med östra sidan något snedställd, uppförd 1962-63 där förut varit en timrad 1600-talskyrka. Den något skeva planen sägs symbolisera Kristi kropp i dödsögonblicket. På grunden av armerad betong står fyra hörnpelare av betong, vilka bär upp takstolarna till ett koppartäckt, valmat tak, med hörnspiros och en större takryttare i mitten. Väggarna består av dubbla murar hårdbränt tegel, mönstermurat i fasaderna. Nederst sitter en sockel av röd Älvdalssandsten. De kvadratiske fönstren är förhållandevis små, spröjsade och delvis försedda med glasmålningar. För dagsljuset svarar snarare bandet av fönster längre upp, invid takfoten.

I en västlig utbyggnad finns sakristian och det västra av vapenhusen inrymda. Mot norr finns en utbyggnad med gapskulle för kyrkokören. Södra sidans vapenhus avviker, byggt av rödfärgat timmer från den tidigare kyrkans sakristia.

Inträde sker vanligen genom något av *vapenhusen*. Södra sidans timrade vapenhus har sin timmerstomme synlig på insidan, vitlimmad.

Södra vapenhusets vitlimmade timmerstomme möter kyrkans mönstermurade tegelvägg – Digitalfoto Sven-Erik Nylander

Kyrkorummet täcks av en kassettdekorerad takpanel från 1600-talet, tillvaratagen från den tidigare kyrkan. Runt den dekorerade panelen inramar en två meter bred panel av handhyvlade, omålade bräder. Väggarna är slätputsade och vitkalkade. Södra och östra sidans fönster pryds av djupbrända glasmålningar med evangelistsymboler och en korsymbol. Mesta dagsljuset strömmar in från fönsterbandet längre upp.

Gångarna och korets golv är belagda med kvadratiska plattor röd Älvdalssandsten. Bänkinredningen står på brädgolv, har öppna bänkar med rektangulära gavlar, betsade i en mörkgrön nyans. Bakom bänkkvarteren står orgeln, uppställd på ett podium, med fasad av kopparpipor och plana, rödbruna paneler. Runt sydvästra hörnpelaren finns en liten läktare, vars barriär är klädd med en grön bonad med en psaltarpsalm.

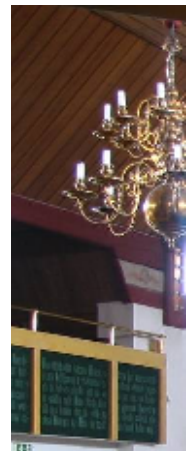
Södra och östra sidans färgade glas tillverkades av konsthantverkare Rolf Bergholtz, efter konstnären Per Lindecrantz skisser. Söderfönstrets färgskala går från svalt blått i väster över grönt och gult till varmaste rött i öster. Östra sidans fönster är violett. Orgeln om 20 stämmor har en fasad av kopparpipor, byggd av firman Åkerman & Lund.
Digitalfotografier
Sven-Erik Nylander

Koret ligger på samma nivå som kyrkorummet. I blickfånget står altaret och på södra sidan dopfunten, båda murade av röd älvdalssandsten. Framför altaret finns knäfall av laserad ek uppställda. Altartavlan som snidats i trä framställer den uppståndne Kristus, omgiven av Maria, Josef och barnet samt två moderna människor inför pingstundret. Predikstolen står i anslutning till en av kyrkans hörnpelare. Den är beklädd med bonader som symboliserar stormen och tystnaden.

Utbyggnaden norr om kyrkorummet har bönerum inredda i bottenvåningen och en läktare för kören/gapskulle i övervåningen. Den har en relativt låg öppning mot kyrkorummet.

Byggnadshistorik

Platsens första kyrka, Helga andas kapell, uppfördes 1609. Utseendet är inte känt. 1667 revs kapellet och istället timrades en större kyrka. Den stod färdig 1681. Anläggningen fullbordades 1688, med resandet av alltjämt befintlig klockstapel.

En brand utbröt natten den 7-8/8 1959 och förstörde kyrkan, fränsett sakristian. Därpå följde två års uppslitande diskussioner om hur kyrkans återuppbyggnad skulle ske.¹ En del ville rekonstruera 1600-talets timrade kyrka, men majoriteten förordade en modern byggnad, med hög brandsäkerhet. Arkitekten Rolf Bergh anlätades, känd för sina modernistiska skapelser.

¹ Frågan om hur Aspeboda nya kyrka skulle se ut förblev laddad långt efter att den färdigställdes. Ännu i en ämbetsberättelse 1981 meddelade församlingens komminister att avhopp förekom, till följd av "gammal osämja på grund av kyrkobyggstriden"

Kyrkan som uppfördes anknyter till sin föregångare genom att grundplanen är densamma och yttertakets kröns av hörnspiror och takryttare. Grundmurar och skivpelare göts av betong, på ett dränerat markskikt. På grunden ställdes fyra hörnpelare, också av betong. Väggarna uppfördes av dubbla murar hårdbränt tegel, tillverkat i Insjön. För att få en livligare mönsterverkan valde arkitekten att vända tegelns skrovligare baksida utåt. Murfogarna gjordes avsiktligt breda och lite ojämna. Taket täcktes med koppar i långa band, med tvärfalsarna tydligt markerade och placerade så att ett rytmiskt mönster bildades.

Kyrkorummet inreddes med gedigna, rejält dimensionerade material: hörnpelare av betong, golv av åtta centimeter tjocka plattor älvdalssandsten och i taket breda, handhyvlade bräder. Altaret och dopfunten av sandsten hör också till de mer robusta inslagen. Enligt medeltida förebild inrättades en läktare för kören, så kallad gapskulle, på norra sidan och i flera fönster sattes färgrika målningar. Invigning förrättades av biskop Sven Silén den 22/6 1963.

Första större renoveringen genomfördes 1990, då golven slipades och bänkinredningen ommålades. Norra sidans gapskulle gjordes mindre slutna, genom att tidigare panel ersattes med ett skyddsräcke i metall.

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Aspeboda kyrka byggdes 1962-63 på platsen för en nedbrunnen 1600-talskyrka av timmer. Grundplanen och landskaps siluetten anknyter till föregångaren, men annars speglar kyrkan i hög grad sin samtids byggande. Typiska drag är fasaderna av hårdbränt tegel och koppertaket. Att vända tegelstenarna med den obehandlade, skrovliga sidan utåt är arkitekten Rolf Berghs egen idé, liksom de fyra bärande, skivformiga betongpelarna som spelar en framträdande roll i gestaltningen. Konstruktionen förekommer i flera kyrkor ritade av Bergh. Ytterligare ett särdrag är koppertakets tvärfalsar som placerats för att skapa mönsterverkan.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Aspeboda kyrka är en av flera kyrkor som ritats av Rolf Bergh, i en högst personligt hållen modernistisk stil. Detaljer som skapar särprägel är de skivformiga hörnpelarna av betong, koppertaket med tvärfalsar lagda i mönster och fasaderna av tegel som vänts med den obehandlade baksidan utåt.
- Fasadteglarna från Insjön har dessutom ett lokalhistoriskt värde
- Kyrkorummets kassettdekorerede takpanel från 1600-talet är omistlig
- Kyrkorummets konstnärliga utsmyckningar håller mycket hög klass, utförda samtidigt med kyrkobygget av konstnärer som stod i direkt kontakt med arkitekten.
- Kyrkans modernistiska utformning står i effektfull kontrast till den timrade, faluröda klockstapeln och vapenhuset i söder, vilka vittnar om platsens tidigare kyrka.

Redaktionella uppgifter

Inventeringsperiod: Augusti och november 2006

Fältinventering: Jean-Paul Darphin och Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning:

Rolf Hammarskiöld, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Rapporten färdigställd: 2006-12-29

Källor och litteratur

Otryckta källor

Riksantikvarieämbetets antikvarisk-topografiska arkiv (ATA):

- Handlingar om förnyelse 1987 och 1990

Västerås stifts arkiv (VS):

- Västerås domkapitel F III A: 52; ämbetsberättelse 1981

Litteratur

Ahlberg, Hakon och Björklund, Staffan: Dalarnas kyrkor i ord och bild, Västerås 1996

Olsson, Knuts Anders: Aspeboda nya kyrka/*Julbok för Västerås stift, 1964/*

Övriga tryckta källor

Artikel om inre förnyelse 1990, införd i Dala – Demokraten 1990-09-14

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1959	Brand	Natten den 7-8 augusti 1959 eldhärjades Aspeboda timrade kyrka, uppförd på 1600-talet. Den brann ner till grunden. Bara sakristian kunde räddas.		
1962-63	Nybyggnad	I stället för den nedbrunna timmerkyrkan nybyggdes en kyrka med moderna material och metoder. Det symboliska första spadtaget togs den 12/6 1962. Den nya kyrkan fick samma grundplan som den gamla. Grundmurar och grundmurar göts av betong, på ett dränerat markskikt. På grunden ställdes fyra hörnpelare av betong. På dessa vilar dels ett inre valv, dels takstolarna av trä och limträ. Väggarna uppfördes av dubbla murar hårdbränt tegel, tillverkat i Insjön. Fasadteglén vändes med den skrovliga baksidan utåt för att skapa en livligare mönsterverkan. Breda fogar mellan teglen De kvadratiska fönstren gjordes förhållandevis små, placerade mitt i fasaden och försågs med glasmålningar. Under takfoten upptogs ett band fönster, för att dagsljuset i första hand skall strömma snett uppifrån in i kyrkorummet. Yttertaket fick valmat fall, täcktes med koppar i långa band och kröntes med fyra hörnspiror och en större takryttare i mitten. Kopparplåtarna lades i bandtäckning med markanta tvärfalsar för att få rytmiskt mönster. I en västlig utbyggnad inrymdes vapenhus och sakristia. På södra sidan byggdes ett mer traditionellt vapenhus av timmer från den nedbrunna kyrkans sakristia. Kyrkan invigdes av biskop Sven Silén den 22/6 1963	Arkitekt Rolf Bergh konstnär Tor Berg Bygg - Oleba, Borlänge Glaskonstnärerna Rolf Bergholtz och Per Lindecrantz Bildhuggare Ivar Lindecrantz Textilkonstnär Folke Heybrøek	Olsson, s 188-190 Borlänge tidning 1963-02-14
1987	Ändring – ombyggnad, interiör	Körpodium utvidgades i kyrkorummets norra del		ATA dnr 5249/86 Skrivelse 25/2 1987
1990	Ändring – restaurering, interiör	Inre förnyelse: Ett nytt skyddsräcke av metall uppsattes på gapskullen, istället för tidigare träräcke Golven slipades och lackades Bänkinredningen ommålades		DD 1990-09-14
1990		Riksantikvarieämbetet beslutade att Aspeboda kyrka skall skyddas enligt Kulturminneslagen		ATA 3618/88